

Fotod: Terje Atonen

Loodushuvilise teejuht Lõuna-Eestisse

Loodus ja kultuur on lahutamatult seotud – seda eriti Lõuna-Eestis, mis kannab Tartu eestvedamisel 2024. aastal Euroopa kultuuripealinna tiitlit. Lõuna-Eesti kogukonnad, kes kultuuripealinna loomisse oma panuse annavad, teavad ja oskavad omakandi väärtusi välja pakkuda. Heidame pilgu kogukonnasündmustele, mis kutsuvad Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 põhiprogrammis avastama loodust läbi kultuuri prisma.

Looduse keskel elades ei pruugi me igapäevaselt mõelda, kui suur tähtsus on vahetel kontaktil looduskeskkonnaga meie tervisele ja heale enesetundele, töökusele ja loovusele. Lõuna-Eestis, kus kultuur kasvab välja esivanemate looduslähedasest ilmatunnetusest, võib avastada end keset lopsakat vaikust, küllust, elust. Kui sellest tärkab mõni märka-

mine, mõni taipamine, saab loodusega koos olemise kultuur uue tähenduse. Just selliseid kogemusi kohalikud kogukonnasündmused Euroopa kultuuripealinna aastal endas peidavad. Märkamisi ja taipamisi, mida Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi sündmused pakuvad, leiab mõistagi tervest Tartu 2024 programmist – siin üksnes väike valik.

Jõeretkede sarja „Avasta Emajõgi“ raames saab minna erinevate laevadega uudistama Emajõe veemaailma. Pildil lodi „Jõmmu“ kodusadamas.

Lotjade ajalugu ulatub 600 aasta tagusesse aega ja pildil olev lodi „Jõmmu“ on kõige vanaaegsemate siinsetel sisevetel sõitvate laevade järeltulija.

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 programm on rikkalik ja mitmekülgne, hõlmates väga erineva iseloomuga sündmuseid erinevate huvidega inimestele. Kultuuripealinna põhiprogrammi raamidesse mahtuv Lõuna-Eesti kogukonnaprogramm rikastab muuhulgas elamustega, mis põimivad looduse ja kultuuri ühtseks kogemuslikuks rännakuks. Selliseid sündmuseid on tulekul päris mitu, seejuures sisukuselt ei jää need üksteisele kuidagi alla.

Kogukonnasündmuseid toimub ühtekokku 20, ent osad neist on lausa sündmuste sarjad, mille raames leiab aset veel kümneid alasündmuseid. Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi koordinaatori Kristiina Tammet-sa sõnul aitavad kogukonnasündmused LEADER-tegevusrühmade toel esile tõsta piirkonna unikaalsust ja eripära: puhast loodust, erilmelist kultuuripärandit, kohalikku toitu ja käsitööd, tervislikku eluviisi, jätkusuutlikke ja innovaatilisi lahendusi, samuti aktiivseid ja elujõulisi kogukondi.

Kõik kogukonnaprogrammi sündmused viiakse ellu kohalike inimeste ja kogukondade poolt – ikka selleks, et kultuuripealinn jõuaks Lõuna-Eesti igasse maanurka. Ja mitte ainult, ka sisevetele!

Retked siseveeteedel

Kogukonnasündmustest esimene, mis kutsus juba 2023. aastal huvilisi osa saama Emajõe põnevast veemaailmast, on jöeretkede sari „Avasta Emajõgi!“. Enam kui paarsada inimest, kes siiani osale-

nud temaatilistel jöeretkedel, on saanud teha lähemat tutvust Emajõe ilusa, ent hapra vesikonnaga. Jõe laev „Signild“, lodi „Jõmmu“ ja teisedki alused viivad 2024. aasta kevadest soovijaid taas koos asjatundliku giidiga puutumatusesse paikadesse. Lisaks seikluslikule väljakutsele innustavad jöeretked kaasa aitama Emajõe vesikonna ökosüsteemi hoidmisele. Üks menukamaid retki oli lõppenud suvel elamusreis Emajõel koos zooloogi Aleksei Turovskiga.

Jöeretkede sarja üks korraldajaid, laevafirma Estriver eestvedaja Karoliina Lass selgitab, et Emajõe retked aitavad inimesi jõe lähemale tuua ning toetavad Tartu linna eesmärki elavdada jõeelu kõigil neljal aastaajal. „Igal jöeretkel on oma nägu: oma laev ja kipper, oma giid ja teema, nii et kindlasti leiab iga huviline endale sobiva viisi Emajõega sõbraks saada,“ lausub Lass.

Väga populaarsed on jätkuvalt lodjaretked nii kevadel, suvel kui ka sügisel. Lodjakapteni Linda Saare sõnul saab osaleja enne retkele asumist hea ülevaate kogu sisevete laevanduse ajaloost Lodjakojas. „Alustame jöeretki 600 aasta tagusest ajast, mil hansakoge meistrid tulid sisevetele ja hakkasid välja töötama uut laevatüüpi, mis sobiks sõitma madalatel ja teistmoodi tuultega siseveekogudel. Tekkisid lodjad ja Tartust sai tähtis hansalinn ning lotjasid kasutati Emajõel kaubavahetuseks aastasadu,“ räägib Saare. Ta lisab, et lotjade kui kõige vanaaegsemate siinsetel vetel sõitvate laevade järel-

tulija „Jõmmu“ pakub unikaalset laevasõidu kogemust eri vanuses ja huvidega inimestele.

Kultuuripealinna aasta kevadel on Emajõe Lodjaseltsil plaanis vette lasta ka teine, praegu veel ehitusjärgus olev kahemastiline lodi. Muuseas, Lodjakoja perenaise Liisa-Lota Kaivo sõnutsi on tegemist suurima puust laevaga, mis on pärast II maailmasõda Eestis ehitatud. Uus lodi tuleb „Jõmmust“ kaks korda suurem – 23 meetrit pikk ja 9 meetrit lai. Valmiv puitlaev, hetkel veel nimetu, ei jää Lodjaseltsil kindlasti viimaseks laevaks, sest plaane jagub neil pikemaks. Aga nimekonkurss uuele lodjale sobiva nime leidmiseks on alles tulekul, nii et kes soovib koos Lodjakojaga teha Euroopa kultuuripealinna aastal ajalugu, võib juba hakata nimevariante nuputama!

Ajarännak taliteedel

Hoopis teistmoodi vaade avaneb Emajõe vee maailmale talvel, mil uudistajaid satub sinna keeruliste ilmaolude tõttu haruharva. Siiski leidub entusiaste, kes peavad oluliseks muistsete taliteede ja ammuste liikumistavade uurimist ning tutvustamist. Just sel põhjusel ongi ellu kutsutud ainulaadne festival „Taliteed Emajõe-Suursoos“, mis saab teoks mitme valla koostöös. Luunja ja Kastre valla korraldatav taliteede festival toimub jaanuari lõpus ja veebruari alguses Emajõe-Suursooga piirnevates Luunja, Kastre ja Peipsiääre vallas.

Lõuna-Eesti kogukonnaprogramm, mis kuulub Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 põhiprogrammi, kasvas välja 2013. aastal Lõuna-Eesti LEADER-tegevusgruppide käima lükatud kollektiivsete projektide „Elu kahe maailma piiril“. Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi viivad ellu Tartumaa Arenduselts, Valgamaa Partnerluskogu, Võrumaa Partnerluskogu ja Piiriveere Liider ning koostööpartneritena loovad kaasa Tartu, Elva, Võru ja Valga linn. Sündmusi toetatakse LEADER-meetmest ning SA Tartu 2024 poolt Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammide eraldatud eelarvest. Kogukonnaprogrammi tegemistesse on partnerina kaasatud teinigi Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 projekt Tartu Maailmaülikool.

Kogukonnasündmused, mis on osaks Tartu 2024 Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammist:

Jöeretkede sari „Avasta Emajõgi!“, Tartumaa toidusündmuste sari „Tirin“, kogukonnalavastus „Leevaku kullakaevur“, „Seto kostipäivä aastaring“, kogukonnafestival „Mina tean, kust tuleb minu toit“, Tartumaa teemapäevad „Päritud ellujäämiskunstid“, Rõuge projekt „Sanna!“, ruumiloomekonverents „Loo või loobu!“, „Taliteed Emajõe-Suursoos“, maaliliste maastike jäädvustamise matkasari Otepääl, „Meelterännak looduses“, I Kodavere laalupido, dokumentaalne osaluslavastus „Ellujäämiskunstid“, Seto tantsupidu „Kad'ah kavvõkö“, Navi küla kogukonnafestival, roosifestival Kaagjärvel, Peipsi Toidu Tänav 175 km, Kagu-Eesti inspiratsioonifestival „Loovus loob lootust!“, „Avastamata Antsla aarded – järved“, linnaruumilavastus „Läbi linna: Valga+Valka“.

Rohkem infot:
www.visitsouthestonia.com/tartu-2024/tartu2024.ee/kogukonnaprogramm

Kultuuripealinna aasta kevadel on Emajõe Lodjaseltsil plaanis vette lasta ka teine, praegu veel ehitusjärgus olev kahemastiline lodi.

Luunja valla poolt sündmuse korraldust vedav Maarja Ülper ütleb, et Taliteede festival ühendab looduse tundmise ja kultuuriloo, võimaldades minna omaladsele ajarännakule. „Ilmselt on vähe neid, kes teavad, et Emajõe-Suursoos peidab end kogu maailmas unikaalne ajalooliste taliteede võrgustik,“ kõneleb Ülper. Tema sõnusi muudab selle paiga eriliseks asjaolu, et Emajõe-Suursoo on Eesti suurim soostik – 130 ruutkilomeetrit laiuv inimtühi puutumatu maastikukaitseala, mis suvisel ajal on peaaegu läbimatu, talvel aga läbitav. „Muistsel ajal ühendasid külmunud soos tekkinud hooajalised taliteed eraldatud kogukondi ja lühendasid vahemaid,“ selgitab ta.

Taliteede festival viib erilise looduselamuse otsija külmunud sooteedele tajuma pärand- ja helimaastikke kolmes eri paigas: Varnjas, Ahunapalus ja Emajõe-Suursoo keskuses. Kolme nädala jooksul toimuvad matkad, filmiõhtud, kohtumised ajaloolaste ja kirjanikega, kontserdid ja näituseprogramm. Taliteid saab uudistama minna suuskadega, räätsadega või jalgsi. Möistagi sõltub kogu sündmus ilmaoludest, nii et tasub jälgida korraldajate infot ja sõlmida aegsasti soodsad kokkulepped ka ilmataadiga.

Matkad kunstimaastikel

Otepää kõrgustiku kaunis loodus on läbi aegade inspireerinud kunstnikke, filmiloojaid, fotograafe. Milliseid kunstiteoseid need maalilised maastikud looma

inspireerisid, saab kuulda ja näha erilise matkasarja abil. Otepää Külade Ühenduse lennukas mõte sai sel suvel juba proovimatkadena läbi tehtud ja pakkus kõigile osalejatele väga hea elamuse. Triin Nurmsalu, kes maaliliste maastike matkasarja korraldab, kinnitab: „Osalejad jäid väga rahule ja kõigile meeldis idee töötoaga ühendatud loodusmatkast, mille käigus tehakse kultuuriloolisi peatusi. Eriti meelde jäävaks teeb matka just see, et kõik matkajad saavad ka ise loomingulises mõttes „käe valgeks“ ehk ägedate juhendajate käe all oma loomislusti väljendada.“

Aprillis, augustis ja septembris toimub kokku 12 temaatilist matka Otepää ümbruses: matk fotomaastikel, matk filmimaastikel, matk maalimaastikel. Mis filmide võtteplatsidele rännatakse ja milliste kunstnike jalajälgedes astutakse? „Kõike ei saa ette ära rääkida,“ hoiab Triin Nurmsalu salapära, aga mõne vihje siiski annab. Kes meist ei teaks filme „Suvi“, „Niperinaadi“, „Vanad ja kobedad saavad jalad alla“ või „Sigade revolutsioon“. Filmimatkal jagub üllatavaid äratundmisi kogu 24 km pikkusele rattadistantsile ja veel töötupagi, kus igaüks saab matkal tehtud ülevõtted kokku monteerida. Kunstnikest-suurvaimudest, kes Otepää kandis maalinud, tervitavad aga maalimatkalisi omal nähtamatul moel teiste seas Konrad Mägi, Johannes Uiga, Julius Kruus jpt.

Üks on kindel – Otepää kandi loodus avaneb tänu sellele matkasarjale uuest küljest ning meelitab osa-

lejaid tagasi, et siis juba omal käel neil loomingulistel maastikel edasi seigelda. Ja mine tea, võib-olla avastab mõni endas ka varjatud kunstiaided!

Meelterännak mõisaradadel

Sama põnev lavastuslik retk saab teoks Luke mõisapargis, kus sihtasutuse Luke Mõis korraldatud meelterännakust looduses on kutsutud mais ja augustis osa saama nii suured kui ka väikesed loodushuvilised. Proovile pannakse kõik meeled ning rännaku käigus premeeritakse külalisi spetsiaalselt selle retke jaoks valmistatud metsa- ja kultuurihõrgutistega.

Meelterännaku üks eestvedajaid Gaili Kangur nimetab kõige olulisemana just kogemuslikku rada. „Kõrvaklapid peas mööda mõisaparki liikudes saab külastaja kõigi oma meeltega kogeda looduse sees olemise võlu,“ räägib ta. Kavas on kokku kuus lavastuslikku rännakut, mille üksikasjad selguvad muidugi alles kohale minnes, sest muidu kaoks põnevus.

Kultuuriretk järvekallastel

Antsla kandi rahvas avab aga omakandi järvede maagia kahepäevase sündmusega „Avastamata Antsla aarded – järved“, et vormida sealse looduse ja kultuuri kihistused kaasahaaravaks elamuseks. Uhtjärv, Ähijärv ja Boose järv võetakse kohapärimuse ja järvekunsti abil üksipulgi lahti ning pannakse traditsioonilisi käsitöövõtteid kasutades jälle kokku tagasi, võttes appi ka moodsa tehnoloogia ja multimeedia vahendid.

Helen Laidma Antsla vallavalitsusest kinnitab, et augusti lõpus toimuva sündmuse menüüsse kuuluvad ka pärand, kultuur ja kalaroad, kuigi põhirõhk on siiski järvede ökosüsteemil. Eks toidusündmuste valik ongi Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammis täitsa omaette nähtus ja väärib eraldi käsitlemist.

Teatrilabürint kliimapõgenikega

Keskonnateadliku kultuuripealinna suve üheks mõtlemapanevamaks kogemuseks võib kujuneda Karlova Teatri ja MTÜ Loodusvõlu koostöös korraldatav dokumentaalne osaluslavastus „Ellujäämiskunstid“. Labürint-teatri vormis toimuv lavastus Kambja vanas koolimajas kutsub publiku kohtuma kliimamuutustest oluliselt mõjutatud inimestega – teisisõnu külalistega meie tulevikust, kes räägivad oma loo. Millest nad räägivad? Näiteks sellest, kuidas üle elada veeuputust, kuidas hoiustada vett kõrbekuumas, kuidas kasvatada toitu ujuval põllul, mida kujutab endast paat-koolimaja jpm.

„Kõlab ehk liiga karmilt, aga see lavastus toimib kui ellujäämiskunstide kool,“ märgib lavastaja Mihkel Kohava. Nii toobki osaluslavastus tema sõnusi publikuni kliimakriisi otseste tagajärgedega kokku puutunud inimeste vahetud kogemused ja oskused, pannes meid mõtlema, kuhu oleme oma maailmaga teel ja kuidas ees ootavateks muutusteks paremini valmistuda.

Kui teistele kogukonnasündmustele pole mahti jõuda, siis juulikuus Kambjasse võiks, isegi peaks jõudma! Turvalisest tugitoolist kivilinna köetud korteris tunduvad need teemad veel üsna kauged ja võõrad, kuid aeg on end kurssi viia. Tasakaalu leidmine inimkonna tarbimishimu ja ökosüsteemi talu- vuspiiri vahel vajab hädasti tähelepanu ning Lõuna-

Eesti kogukonnaprogrammi sündmused pakuvadki ühe võimaluse looduse võlud ja valud rohkem fookusesse võtta.

Ellujäämise kunstide taimelava

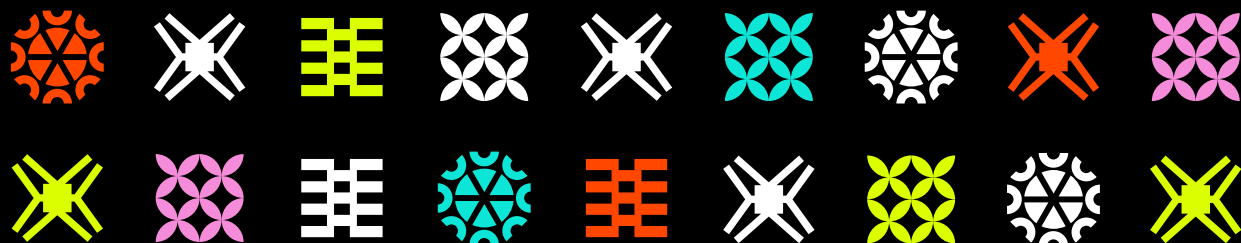
Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 loovkontseptioon „Ellujäämise kunstid“ võtab sümbolsest kokku kõik need teadmised, oskused ja kogemused, mis Lõuna-Eestis on veel ühel või teisel moel alles. Paljude lõunaestlaste jaoks tähendab loodusega kooskõlas elamine omaladset vaikivat eitust välisele edukultusele ning üleilmastuvale ja tehnokraatlikule maailmale, mis seab meid kõiki järjest jõulise- malt sõltuvusse suurtest süsteemidest, võõrastest väärtustest ja kättesaamatutest ressurssidest.

Loodus kui ellujäämise kunstide taimelava pakub ammendamatu varasalve, toimides ühtlasi allikana ning ka teejuhina kohaliku elulaadi ja kultuuripärandi lätetega ühenduses olemiseks. Nõnda suunavad ka Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi sündmused külalise Lõuna-Eesti inimestele eluliselt tähtsate väärtuste keskele. Kui tulla külla avatud meele ja siira huviga, sooviga kuulata ning mõista, võib avada nende sündmuste kaudu nii mõnigi varem suletuks jäänud uks: uute kohtumiste, uute arusaamiste juurde. Seeläbi avardub maailm, tekivad uued kontaktid, uued seosed – just see, mida Euroopa kultuuripealinna algatus kõige paremal moel võiks ellu kutsuda nii kohalikus kui ka laiemas vaates.

Niisiis, kultuuripealinn koputab uksele ning Lõuna-Eesti kogukonnasündmused tervitavad külalastajaid Eestist, Euroopast ja kaugemalt. Leia endale sobiv sündmus või lausa mitu, tee oma tuleku plaan teoks ning näeme juba varsti!

Rohkem infot aadressil
www.visitsouthestonia.com/tartu-2024/

Kuhu minna ja mida teha?

Millised Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi loodussündmused tasuks kindlasti enda kalendrisse märkida? Siit leiad LEADER-tegevusrühmadega koos korraldatava Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi loodussündmuste lühitutvustuse.

Lõuna-Eesti kogukonnaprogrammi loodussündmused 2024:

1. Taliteed Emajõe-Suursoos (21.01.-10.02.2024)
2. Meelterännak Luke mõisapargis (16.-18.05 ja 29.-31.08.2024)
3. Jõeretkede sari „Avasta Emajõgi!“ (alates 14.05.2024)
4. Dokumentaalne osaluslavastus „Ellujäämiskunstid“ (7/2024)
5. Otepää maaliliste maastike matkasari (20.04 ja 27.04, 3.-4.07, 5.-9.08.2024)
6. Avastamata Antsla aarded – järved (30.-31.08.2024)

Linda Saare ja Karoliina Lass

Jõeretkede sari „Avasta Emajõgi!“ (alates 14.05.2024)
Meeleolukas ja seikluslik jõeretkede sari „Avasta Emajõgi!“ kutsub alates maikuust osa saama Emajõe veemaailmast. Emajõe ilusa ja hapra vesikonnaga saab kultuuripealinna aastal lähemat tutvust teha temaatilistel jõeretkedel, mis viivad osalejad lodja ja teiste laevadega puutumatusesse paikadesse. Retked kutsuvad avastama jõeelu kõigil neljal aastaajal – kevadel, suvel, sügisel ja talvel, ning ühtlasi innustavad kaasa aitama sealse ökosüsteemi hoidmisele. Korraldajad Tartumaa Arendusselts ja Emajõe koostöövõrgustik.

Mihkel Kohava ja Sandra Kartau

Dokumentaalne osaluslavastus „Ellujäämiskunstid“ (7/2024)

Saagem tuttavaks külalistega meie tulevikust – kliimamuutustest oluliselt mõjutatud inimestega, kes räägivad oma loo. Dokumentaalne osaluslavastus „Ellujäämiskunstid“ toob publikuni kliimakriisi otseste tagajärgedega kokku puutunute kogemused ja oskused. Millised viis nippi aitavad üle elada veeuputuse ja palju muud? Tere tulemast ellujäämiskunsti kooli Kambjas! Korraldaja Karlova Teater koostöös MTÜga Loodusvõlu.

Maarja Ülper

Taliteed Emajõe-Suursoos (21.01.-10.02.2024)

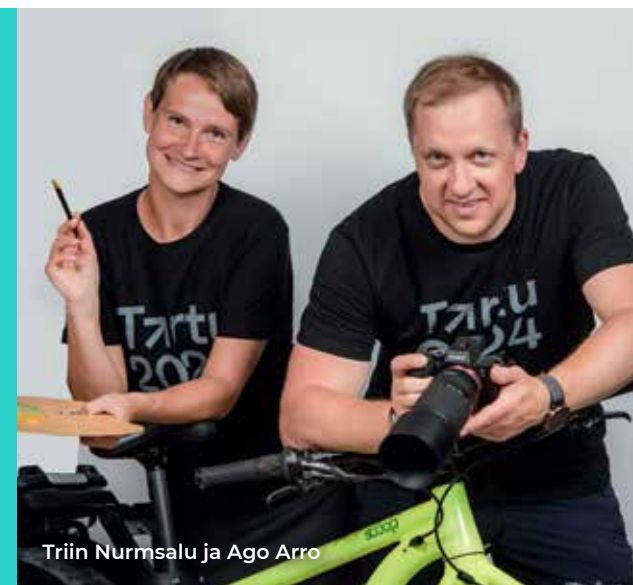
Kogu maailmas unikaalne ajalooliste taliteede võrgustik, mis peidab end Emajõe-Suursoos, juhatab erakordsele ajarännakule. Emajõe-Suursoo taliteede kultuuriloolist tähtsust tähistatakse Luunja, Kastre ja Peipsiääre valla koostöös sündiva Taliteede festivaliga, mis viib erilise looduselamuse otsija külmunud sooteedele tajuma pärand- ja helimaastikke kolmes eri paigas: Varnjas, Ahunapalus ja Emajõe-Suursoo keskuses. Kolme nädala jooksul toimuvad matkad, filmi-õhtud, kohtumised ajaloolaste ja kirjanikega, kontserdid ja näituseprogramm. Korraldajad Luunja ja Kastre vald.

Gea Järvela ja Gaili Kangur

Meelterännak Luke mõisapargis (16.-18.05 ja 29.-31.08.2024)

Luke mõisapargi salapära, mida kogeb iga sinna sattuv inimene, toimib magnetina. 2024. aasta mais ja augustis, kui osaled oma-näolisel meelterännakul, võid avardada oma tunnetuse tasandeid. Meelterännak viib külastaja tagasi mõisaaega – loodusretkel koged erinevaid elamusi kõikide meelte abil, pannes proovile ka oma haistmis- ja maitsmismeele. Rännaku lõppu jõudes rõõmustab tullijat romantiline kultuurikohvik spetsiaalselt selle retke jaoks valmistatud metsa- ja kultuurihõrgutistega. Korraldaja SA Luke Mõis.

Triin Nurmsalu ja Ago Arro

Otepää maaliliste maastike matkasari (20.04 ja 27.04, 3.-4.07, 5.-9.08.2024)

Tahad näha, kus ja kuidas sündis lummas maastikumaa, auhindu pälvinud foto, publikumenuuga film? Võta suund Otepäele, kus 2024. aasta kevadel ja suvel saad osa võtta kolmest loomematkast: matk filmimaastikel, matk maali-maastikel ja matk fotomaastikel. Otepää maalilisi maastikke väärtustavad matkad läbivad paiku, kus on varem loodud märkimisväärsed kunstiteoseid erinevates žanrides. Matka kulminatsioonina saad loomingulises töötoas juhendaja käe all ka ise kunsti luua. Korraldaja MTÜ Otepää Külade Ühendus.

Tarmo Tagamets ja Kaspar Kurve

Avastamata Antsla aarded – järved (30.-31.08.2024)

Üks suvi, kaks päeva, kolm järve – Antsla kandi tähtsündmuseks kujuneb kultuuripealinna aastal kolme erilise järve avastamine. Esimesel järvepäeval tõmbab tähelepanu Uhtjärvi oma kohapärimuse ja järvekunstiga, mis jõuab publikuni vahetult ning ka multimeedia keeles. Teisel järvepäeval saab Ähijärve ääres kiigata kalade maailma ja õppida traditsioonilisi oskusi ning käsitöövõtteid, paigata paati ja mekkida kalaroo gasid. Järvesündmus lõpeb Boose järve ääres. Korraldaja Antsla vald.